

Visa tai rodo, kad M. Daukšos „Postilės“ *dágus*, *dágaus* tikrai yra *dángus*, *dángaus*. Tokiu būdu tai būtų bene vienintelis tikras u kamieno daiktavardžių I kirčiuotės pavyzdys ne tik „Postilėje“<sup>29</sup>, bet ir visoje lietuvių kalboje<sup>30</sup>.

Chronologija nepaneigiamai byloja, kad M. Daukšos *dángus* yra senesnis už dabartinį kirčiavimą *dangùs*. Pastovaus šakninio kirčiavimo virtimas galūniniu (I > IV kirč.)<sup>31</sup> šiame pavyzdyje atitinka bendrają pagrindinę lietuvių kalbos var dažodžių kirčiavimo raidos tendenciją.

J. Klimavičius

## DĖL VIENO TERMINOLOGINIO MAŽMOŽIO K. BŪGOS IR E. FRENKELIO RAŠTUOSE

Visoje Lietuvoje krūsnyste, rastu rietuvėse, akmeniniu pamatu skylėse ir kituose užnarviuose peri nedidelis paukšteli, ornitologų lotyniškai vadintas *Oenanthe oenanthe* L. Prof. T. Ivanauskas apie jį taip rašo: „Lietuvoje jų aptiksi grynuose laukuose, ypač nederlingose vietose. Dažnai pasitaiko šalia plentų ir didelių vieškelių, bet taip pat ir artimoje miestų kaimynystėje, kariuomenės mankštose aikštėse, stadionuose, arti geležinkelio stočių, ypačiai ten, kur sukranti akmenys, rastai... Po karo, kai mūsų kraštas buvo séte prisėtas visokių rūšių griuvėsių, šiam paukščiui perėti susidarė labai palankios sąlygos, nes tie griuvėsiai atstoja jam kalnų papėdes, akmenuotajį kraštovaizdį. Antai kultupių po karo nemaža pasirodė ir pačiame Vilniuje, kur griuvėsiais pavirto ištisi miesto kvartalai“<sup>32</sup>. Lietuvišku terminu šiam paukšteliui pavadinti paimtas žemaičių tarmės žodis *kultupys* (žodynuose ir mokslinėje periodikoje pasitaiko dar trys šio žodžio variantai: *kultupis*, *kultupis* ir *kultupys*<sup>33</sup>). Šio termino daryba aiški: jis sudarytas iš žemaitiško žodžio *kūlis* „akmuo“ + *tupēti*. Rytų Lietuvoje kultupiui pavadinti vartoja žodžiai *antukas* || *antikas* ir *intukas*<sup>34</sup>. Minėtinis dar formas *antuka*, *antukys*, *antukytis* ir kt. K. Būga str. „Славяно-балтийские этимологии“<sup>35</sup> yra pastebėjęs, kad „Сл. *qt-oka*

<sup>29</sup> M. Daukšos „Postilės žmogus 8<sub>43</sub>, žmogaus 13<sub>28</sub> ir kt. P. Skardžius yra linkęs laikyti taip pat I kirčiuotės, bet tai tėra, kaip pažymi ir pats autorius, tik prielaida, nors ir labai tikėtina (žr. P. Skardžius, min. veik., p. 124).

<sup>30</sup> Plg. K. Būgos pastabą: „Daiktavardžiui pavyzdžio neturiu“ (žr. K. Būga, min. veik., III, p. 35).

<sup>31</sup> To priežastis, kaip teisingai yra pastebėjęs A. Girdenis, bene bus „skirtingų linksnių diferencijavimo poreikis“ (žr. A. Girdenis, Kodėl įsigali „galūninis“ vardažodžių kirčiavimas, „Mokslinės aukštųjų mokyklų dėstytojų konferencijos lietuvių kalbos klausimais, skirtos Spalio 50-mečiui, programa ir pranešimų tezės“, Vilnius, 1967, p. 6).

<sup>32</sup> Žr. T. Ivanauskas, Lietuvos paukščiai, III, V., 1955, p. 309 – 310.

<sup>33</sup> Nesunorminta šio termino variantų vartosena matyti net ir akademiniame „Lietuvių kalbos žodyne“: prie žodžių *akmenė* ir *antikas* (I, V., 1968) Jame rašoma *kultupys*, prie žodžio *girnakalis* (III, V., 1956) – *kultupis*, prie žodžių *gudžvirblis* (III, V., 1956) ir *intukas* (IV, V., 1957) – *kultupys*, o prie pagrindiniu žodžiu iškeliamo *kultupis* (VI, V., 1962) prirašomos tik formas *kultupys* ir *kultupis*.

<sup>34</sup> Minėtinis dar šie sinonimai: *akmenė* (ornitologai šiuo terminu vadina ne *kultupi*, bet *Arenaria interpres*), *čekšla*, *čekšta*, *girnakalis*, *gudžvirblis* ir, tur būt, *čekutis*. Nors akad. „Lietuvių kalbos žodyne“ (II, V., 1969) prie pastarojo žodžio nurodoma, kad tai „perkūno oželis“ (*Scolopax gallinago*), bet iliustraciniis sakinyis tai paneigia: „Oi tu čekùt, čekutèli, ko tu lendi krūsmi“ (Švenčionys).

<sup>35</sup> K. Būga, Rinktiniai raštai, I, V., 1958, p. 472.

„утка“=лит. *ant-uka* „eine Schnepfe“ Mielke I 6, *añtukas* „saxicola oenanthe“ Dūsetos (дер. Vozgēliai), *antukýs* „,t.c.“ Veliuonà<sup>5</sup>. Str. „Die Metatonie im litauischen und lettischen“ K. Büga nurodo žodžius *añtukas* ir *iñtukas* turint priesagą *-ukas* ir vėl sugretina su žodžiu *ántis* „Ente“. E. Frenkelio etimologiniame lietuvių kalbos žodyne žodžio *antis* „Ente“ straipsnyje randame žodžius *antuka* „Schnepfe“, *añtukas* „saxicola oenanthe, wheat ear, Weisskehchen“, *antikas* (Dūsetos), *intukas* (Tauragnai, Bez. Utena), *antukýtis* (Veliuona) „Steinschmätszer, Steinschnäpper“<sup>6</sup>. Šiaisiai sugretinimais sunku patikėti, nes kultupys į antį niekuo nėmaž nepanašus. K. Büga truputį suklaidino, tur būt, Chr. G. Milkés ir kiti žodynai, kur žodžio *antuka* reikšmė nurodoma „eine Schnepfe, t. y. slanka“. Akademiniame „Lietuvių kalbos žodyne“ šis netikslumas jau pataisytas: žodis *antuka* Jame nukreipiamas į *antukýs*, o pastarasis į *antikas* „Oenanthe oenanthe“. Dialektinių terminų *antukas* ir *intukas* darybą tiksliau būtų aiškinti taip: *antē* + *-ukas* ir *intē* + *-ukas*. „Lietuvių kalbos žodyne“ nurodoma, kad žodžiai *añtē* ir *iñtē* turi „peludės“ reikšmę. Be to, žodis *añtē* (kaip ir *añtis*) turi dar ir „krosnies užuangės“ reikšmę. „Užnarvio, užuolando“→„peludės“ reikšmių koreliacija labai akivaizdi. Su šiaisiai žodžiais siejant aukštaitišką kultupio pavadinimą, galima įtikinamiau jį paaiškinti.

K. Gaivenis

### VEIKALAS APIE BALTIŠKŲ VIETOVARDŽIŲ SLAVINIMĄ IR SLAVIŠKŲ LIETUVINIMĄ

Jurgen Prinz, Die Slavisierung baltischer und Baltisierung slavischer Ortsnamen im Gebiet des ehemaligen Gouvernements Suvalki, Wiesbaden (Otto Harrassowitz leidykla), 1968, 320 p. su žemėlapiu.

Baltiškų vietovardžių ir asmenvardžių slavinimo problema lingvistinėje literatūroje keliama ne pirmą kartą – vien per pastarąjį dešimtmetį pasirodė keli darbai, skirti šiam klausimui<sup>1</sup>. Tačiau recenzuojama J. Princo knyga savo apimtimi toli pralenkia kitus šios srities veikalus.

Knyga susideda iš įvado, dešimties skyrių ir išvadų. Knygos gale autorius pateikia tematinę rodyklę.

Įvade J. Princas, be kita ko, atkreipia akis į baltiškosios toponimijos, randamos slavų kraštuose, nagrinėjimo sunkumus. Jis pateikia pavyzdžių iš V. Toporovo ir O. Trubačovo knygos „Aukštutinės Padneprės hidronimų lingvistinė analizė“ (Maskva, 1962), iš H. Šalio (H. Schall) darbų, rodančių, kad dalis šių autorių aiškintų baltiškosios toponimijos reliktų gali būti interpretuojami ir kitaip. Bendrosoje pastabose J. Princas trumpai pasako, kokia XIX a. gale – XX a. pradžioje buvo Suvalkų gubernijos etninė sudėtis, kritiškai apžvelgia panaudotus

<sup>5</sup> K. Büga, Rinktiniai raštai, II, V., 1959, p. 393.

<sup>6</sup> E. Fraenkel, Lituisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg–Göttingen, 1955, tt., p. 11–12.

<sup>1</sup> K. O. Falk, Ze studiów nad slawizacją litewskich nazw miejscowości i osobowych, „Scando-Slavica“, IX (1963), p. 87–103; O metodach slawizacji litewskich nazw osobowych i miejscowości. O genezie i rozpowszechnieniu nazw na *-ańce*, „Språkliga Bidrag“, t. 4, Nr.19, Lund, 1964, p.1–16; J. Otrębski, Slawizacja litewskich nazw wodnych i miejscowości, „Z polskich studiów slawistycznych“, Seria 2, Językoznawstwo, Warszawa, 1963, p. 267–286.